

21 8433 / VII 16

СОЦІЯЛЬ-ДЕМОКРАТ

LE SOCIAL - DEMOCRATE

XVI.

ОРГАН ЗАКОРДОН. ОРГАНІЗАЦІЇ УСДРП.

199173 / XVII

ЗМІСТ:

1. Міжнародня ситуація, Україна, Національний Конгрес.
2. І. Мазепа. Наше недавнє минуле і наша сучасність.
3. О. Бочковський. Національне визволення, Еспанія і соціалісти пануючих народів.
4. Факти й документи.
5. З преси.
6. Літературна сторінка.

Poděbrady

1935

Ч. 8433 / VIII 16

Соціалъ-

Демократ.

КВІТЕНЬ.

Ч. 16.

1935.

МІЖНАРОДНЯ СИТУАЦІЯ, УКРАЇНА,
НАЦІОНАЛЬНИЙ КОНГРЕС.

Над Європою й цілим світом густівають зоски жвари. Це недавно Німеччина зброїлася потай від своїх сусідів. Тепер проголошенням загальної військової повинності Гітлер розірвав Версайський договір, як "шматок паперу". Також інші держави, щоб не востатися позаду збільшують свою воєнну силу, витрачають мільярди на військо, літаки, на будову кріпостей і т. ін.

Всі ці перегони в зброєнні, що послідовно ведуть до нового ударення світових імперіалістичних сил, випливають у значній мірі з мирових договорів, якими закінчено світову війну 1914-1918 р.р. Ці договори були першою причиною вибуху націоналізму й реакції в Німеччині. Версайський договір фатально підкопував ґрунт під демократичний режим у Німеччині.

Гітлер може тільки дякувати небіжчикам Кламансо та Пуанкаре за те, що вони підставили йому драбину для захоплення влади в Німеччині. Бо ті договори, які мусіла підписати республіканська демократична Німеччина з державами-побідницями, дали країну зброю в руки німецької реакції.

для боротьби з демократичним ладом. 14 років тривала боротьба в Німеччині. Результат відомий. Гітлерова Німеччина зброїться не тільки для забезпечення "рівноправності", але й для здійснення імперіалістичних планів фашистської диктатури.

В цих умовах небезпечно загадков є німецько-польське порозуміння. Польські провідники мабуть хотять відвести натиск німецького націоналізму від своєї території (Данцігський коридор) на землі своїх сусідів (Литва, Чехословаччина). Хто знає силу польського націоналізму, що це року 1920-го мріяв про Польшу в границях 1772 р. (отже майже з цілов Правобережжов України!), той не може легковажити цього чинника т е н е р, коли Польша, можливо, буде примушена йти на уступки Німеччині на заході і захоче мати собі компенсації на сході, в першу чергу коштом українським. Знесилена московськов грабіжницьков політикс, що привела український народ до хронічного голоду й вимирання, Україна Наддніпрянська являє ласий шматок для імперіалістичних зазіхань нових претендентів на панування над українським народом.

З казем мусимо констатувати, що в цілім світі українська визвольна проблема не має сильних, щирх прихильників, що були б заінтересовані в успішному розвитку українського пригнобленого народу. Для сучасної Німеччини Україна уявляється якось колонією в роді Камеруна в Африці, що її можна, за згодов або й проти волі інших держав та всупереч волі українського народу призначити для визиску німецькому капіталові (Меморандум німецького міністра Гугенберга Лондонській господарській конференції 1933 р.!). Як собі уявляє Польша Півсудськове "спіахиття" з українцями, бачимо з положення мільйонів українського населення на Західних Землях.

Чи є зрозуміння трагічної долі українського народу в інших групі держав? Бачимо, як у Франції, в Італії, почасти в Англії, в державах Малої Антанти та на Балкані і в Туреччині це більше шириться політичне месквофільство. Поважні органи преси цих держав серйозно хотять переконати українців, що їм не слід думати про самостійність, бо, мовляв, досить для них буде тих прав, які вони виборять собі, як "меншости" в поодиногих державах.

Отже в цих обставинах і найзавзятіший прихильник "орієнтацій" мусить сказати, що український рух не може поклатися ні на близьких ні на далекх сусідів. Хоч це вже стало "заяложенов правдов", але тепер її треба повторювати з найбільшим наголосом: тільки в л а с н і с и л и,

лише власна організованість та свідомість можуть поставити на ноги український визвольний рух, тільки власними силами український народ в можливих сприятливих міжнародних обставинах (а ці обставини часто змінюються) зможе вибороти свою повну національну незалежність та забезпечити її.

Треба ствердити: ідея Українського Національного Конгресу з метов консолідації українських громадських сил повстала виключно з огляду на внутрішнє невідраднє положення українського народу. Коли хто хоче з цих думок зв'язувати будь-яку "закордонну орієнтацію", то він гірше помиляється. Кальгідне філосо недавньої промови одного з українських послів УНДО в польській сеймі показує ясно й виразно, що було б непростимов наївністю шукати "орієнтації" в вирі мінливих і скороминучих політичних комбінацій сучасності. Українська політична консолідація, як основа майбутнього Конгресу, не може, не сміє зв'язувати себе з якою-будь "орієнтацією". Орієнтація Конгресу - це відбудова, зміцнення українських сил на всіх українських землях. Події поважуть самі, з ким може бути українцям по дорозі в боротьбі за визволення. При зв'язуванні український рух до будь-якої ефемерної "орієнтації" - це була б "гра в дипломатів", а по суті при цій сам український рух мусів би зійти на роль ляльки в руках чужих граців, політичних та військових чинників різних держав. Тому немале здивування викликають "інформації" "бюра української преси в Парижі" (п.О.Шульгин), пущені цим бюлетенєм з 31 січня 1935 р. Адже там пишеться просто, що, мовляв, підготовна конгресова нарада політичних українських партій у Львові не мала нічого іншого робити, як шукати "зближення" (rapprochement) з " урядом УНР на чужині "....

Відомо, що довірена особа "дідичного монарха" п. Скоропадського, п. С.Шемет ідеє консолідації українських сил у формі Національного Конгресу просто називає п о л ь с ь к о в і н т р и г о в. Також далеке Аргентинське "Українське Слово", що стоїть на услугах групи п. Коновальця, "просвічує" своїх читачів відомостями про те, що, мовляв, організація Національного Конгресу веде " не хто інший, як політичний департамент якогось польського міністерства". (ч. 6., 10 лютого 1935 р.). Нічого казати й про те, що ціла комуністична преса трубить у труби про "запродавців капіталу", що збирають український конгрес для "поневолення українських робітників і селян "...

З цих різноманітних "ревеляцій" бачимо виразно замір деяких чинників втягти всю велику справу української полі-

тичної консолідації в тісне ярмо залежності від одної з численних "орієнтацій" або взагалі цю справу розбити. Бо наші "орієнталісти" бояться, як огни, організованого громадянства та свідомого народу, хоч самі тільки й говорять про "визволення нації".

Може ці групи й допоможуть собі в своїх цілях, таков тактиков....

Але шкода для загальної, всеукраїнської справи може бути від таких метод величезна.

Україна пережила від року 1917 велику революцію. Кожен реальний політик визнає, що в цих обставинах не можна "спасати душу" повторюванням старих формул та виголошуванням акафистів і молебнів за "легальних провідників нації". Життя, що йде вперед, вимагає н о в и х ф а к т і в, нових метод праці. Це не таємниця, що різні претенденти на "легальність", "ділчність" і "провід" не в силі об'єднати ширших мас українського громадянства саме через свої о р і є н т а ц і ї.

І тому в цей момент всієї претенсії нагинати український рух в бік тої або іншої орієнтації в партикулярнім інтересі певних груп, уважаємо за свідоме руйнування, за спробу підірвати і знеславити здоровий і єдино раціональний процес, що виявляється в стремлінні широких мас суспільства до консолідації політичних сил для оборони життєвих інтересів українського поневоленого народу на всіх його землях.

НАШЕ НЕДАВНЕ МИНУЛЕ І НАША СУЧАСНІСТЬ.

(З приводу 15-ліття листопадової катастрофи Української Народньої Республіки).

Не так давно сповнилося 15 літ з часу листопадової катастрофи 1919 р. Сьогодні український народ знову стоїть перед ситуацією, при якій може прийти до нового оживлення нашої визвольної боротьби.

Нема сумніву, що успіх дальшої боротьби за волю України в значній мірі буде залежати від того, чи українське суспільство умітиме повбутися тих недостач, на які таке багате було наше недавнє минуле. Листопадова катастрофа якраз дає багато матеріялу для того, щоб ми на досвіді свого минулого дечому навчилися.

Боротьба 1919 р. виразно показала слабкість та невідготованість українських національних сил, що боролися на початку цієї революції. Ця невідготованість криком кричала

по всіх ділянках нашого громадсько-політичного і державного життя. Можливо, через те саме орієнтація на чужу допомогу грала таку непомірно велику роль в політиці нашого національно-державного провладу, хоч ця орієнтація увесь час банкрутувала. Світ не знав нашої справи. Він байдуже ставився до нашої боротьби. А ми самі були заслабі, щоб перевести належну інформацію та пропаганду в світ на свою користь. Більше того. Ми навіть не спромоглися на інформацію самих себе про те, як у дійсності світ ставився до української проблеми. Все це шкідливо відбивалося на ході нашої боротьби.

Наведу кілька прикладів того, як але ми були поінформовані про тодішню ситуацію з світі щодо української справи. Пригадаймо, насамперед, про антантський десант в Одесі на початку 1919 р. Скільки уваги було присвячено цьому десантові з боку тогочасних провідників нашої боротьби! Скільки надій покладали на те, що, мовляв, ця чужа, хоч і не прохана сила відіграє велику вирішальну роль в подіях на Україні. Сам голова української Директорії Винниченко тільки й мріяв про те, як це французькі танки почнуть нищити московських окупантів на українських землях. Був створений навіть несоціалістичний уряд Остапенка для переговорів з буржуазною Антантою. Взагалі треба сказати, що вся політика українського нац.-державного центру в лютому-березні 1919 р. була сфокусована виключно на порозуміння з представниками Одеського десанту.

І ось раптом виявилось, що все це були марні наївні надії. Все в останній момент, коли залишалося лише підписати договір, переговори були перервані, а саме грецько-французьке військо, напівзвичене селянським повстанцям під проводом Григорієва та Тютюнника, утекло з берегів Чорного моря (березень-квітень 1919 р.). Пізніше виявилось, що сованики не мали вільних сил для того, щоб збільшити десант, а того війська, що висадилося в Одесі, Миколаєві, Херсоні тощо, було замало на те, щоб поширити антантську владу до Києва чи до Харкова. Тому коли повстанці Григорієва почали наступ проти десанту й в річкових боях взяли спочатку Херсон (9.березня), а через кілька днів Миколаїв, то решті антантських військ, скупчених в Одесі, нічого іншого не залишалося, як ганебно тікати перед повстанням українських робітників та селян. Все 6. квітня Одеса була в руках Григорієва.

Пізніше стало відомо, що Українцям взагалі було не подорозі з антантським десантом; цілий план окупації Антантою "півдня Росії" був вироблений в Ясах з участю

російських реакційних кола (Кригосеїн, Шебеко, Турко та ін.) і мав своєю метою відновлення царської "єдиної невідомої Росії". Отже коли б український уряд, замість безплідних переговорів з Одеською Антантою, направив всю свою енергію на організацію власних сил, то від цього багато б виграла вся наша справа.

Після ліквідації Одеського десанту на Великій Україні прийшло до створення нового уряду з перевагою соціалістів. Під впливом скандального кінця переговорів з Одеськими "союзниками" новий голова Директорії Петлюра зрозумів, що Антанта Антантою, але не треба забувати й про внутрішні відносини на Україні.

Другий приклад. Не зважаючи на невдачу переговорів з представниками Одеського десанту, наші дипломати ціле літо 1919 р. інформували уряд, що мовляв держіться, бо ось-ось вже Антанта визнає Україну! В дійсності ж, як потім в'ясувалося, не було ніяких реальних підстав для таких надій. Навпаки, усі держави Антанти в той час були настільки зовсім не на користь української самостійності. Так, Злучені Держави Америки безумовно підпирали в Сибірі Колчака, Англія помагала Денікіну, Франція - післала в Галичину армію Галера. Чи ж могли тоді держави Антанти помагати Україні?

Наслідком таких розмовних інформацій український уряд знову був ізведений на скоре вигнання України Антантою. Увага керівного центру української боротьби знову направлялася не в той бік, в який вона, за тих обставин, повинна б була направлятися.

До якої міри такі інформації збивали з правильного шляху українську політику 1919 р., можна бачити з слів одного з учасників цієї боротьби: "З військового становища - пише Д. Палиїв, був ад'ютант ген. Тарнавського - був це зрок (договір команди галицької армії з Денікіном І. М.) насприв фальшивий, а поповнено його наслідком злого поставлення розвідної служби при Нач. Команді УГА. Це й спричинилося, що ми дивилися на Денікіна, як на грізну мілітарну силу в той час, як денікінська армія вже відступала на цілому большевицькому фронті, представляючи собою здемобілізовану отару" (Літопис Червоної Калини, кн. УІ. 1930).

Дивилися на вмиравшу армію Денікіна як на грізну силу... через але поставлену розвідну службу! Чи треба ще інших "свідочств політичного убожества" та організаційної безпомічності?

Були причини такого стану українських сил в 1919 р. Це - суспільна структура українського народу. Адже ж ми і с-т а на Україні були, за невеликими винятками, чужі, неукра-

Інські. Наша боротьба спиралася переважно на українське село. Через те у нас була недостача політично підготованої, свідомої української інтелігенції для організації державного апарату. Через те довелося брати чужинців (фахівців) в органи державного управління і до армії. Через низький рівень громадсько-політичної свідомості на Україні поширилася отаманщина і всяка дезорганізація. Через те не було змоги зорганізувати сильну українську владу і приборкати всі ці деструктивні елементи. В цих обставинах, як гриби в осені, виростили різні "Нашківські республіки", що жили інтересами своєї волости і ніякої іншої влади не хотіли визнавати. На цьому ґрунті виростає махнівщина на Україні.

Треба сказати правду, що ні запалу ні ентузіазму не бракувало активним борцям тої доби. Вся біда полягала в тому, що запал і геройські вчинки не були ще виразом широкої політичної свідомості та організованості українських мас.

В таких умовах прийшло до листопадової катастрофи. Коли не рахувати Зимового Походу, що був достойним продовженням героїчної боротьби 1919 р., то фактично листопадова катастрофа була кінцевим актом нашої визвольної боротьби цієї доби. Розбитий український корабель шукав рятунку в подіях 1920-21 р.р. Але це не допомогло.

Саме собою, боротьба українського народу за волю не припинилася. При кожній сприятливій нагоді ця боротьба вибухне з новов сил.

І перед нами стоїть питання: Чи українські сили за цей час, 15 літ, виростили й зміцнили? Чи вони належно підготовані? Чи ми позбулися попередніх хиб і недостач, що так шкодили нашої визвольній боротьбі 1919 року? Тепер особливо треба добре пам'ятати причини наших невдач попередньої доби. Насамперед, в нашої дальній боротьбі не повинно бути наївного оптимізму. Мусимо навчитися оцінювати роль своїх власних національних сил і, навпаки, не перебільшувати того значіння, яке може мати для нашої боротьби та чи інша міжнародна ситуація.

Треба призначити, що сьогодні світ є краще поінформований про українську справу, ніж це було тому 15 років. Але сам по собі цей факт ще не робить нас самих сильнішими та організованішими. В нашому суспільному житті маємо безліч ознак і явищ невідрадних і небезпечних. Хіба не бачимо ми, як занедабується справа зміцнення власних сил і як знову починає затуманювати голову деяким нашим політикам безоглядна орієнтація на чужі сили?

Такий стан речей є особливо небезпечний на еміграції, де кожний "сам собі пан", де "репрезентанти" і "вождів" українського народу є більше, ніж треба. І всі ці "вожді" й "репрезентанти" пнуться робити політику без "парламентів", вони вороже ставляться до консолідації українських національних сил. Так в р. 1919 різні українські отамани уникали всякої громадської контролю, бо цінили свою власну особу найвище.

"Моя воля - казав один отаманчик 1919 р. - то воля нації. і право судити мене за мої вчинки належить безпосередньо українському народові". (Літопис Черв. Калини, кн. ІУ. 1930). Чим це не політичне "вірув" різних сучасних "репрезентантів" українського народу, на еміграції сущих? Очевидно, не так далеко ми відійшли від подій р. 1919, і дух тої доби не таять над нами.

Чи можемо над усім цим спокійно пройти до порядку денного? Чи не було б непростимов легковажність з нашого боку, коли б ми мовчали і не кликали всіх, насамперед, до організації власних українських сил, а не до безоглядної орієнтації на чужу допомогу. Мусимо зрешті якнайшвидше довести до кінця справу консолідації українських сил. Лише спільними зусиллями зуміємо з великою користю для загального добра координувати діяльність українських політичних чинників і таким шляхом уникнути багатьох недочетів нашої минулої боротьби. Коли в минулому так сталося, що організації власних українських сил не було присвячено належної уваги, то тепер, після 15-літнього досвіду, ніхто не сміє забувати, що поза всякими зовнішніми обставинами, доля нашої визвольної боротьби рішатимуть власні сили українського народу.

Ні на одну хвилину ми не повинні забувати, що на міжнародньому форумі не зможемо досягнути більше того, на що будемо здатні спромогтися у себе дома, на внутрішньому фронті своїх визвольних змагань.

В цей відповідальний момент, коли доля українського народу може рігатися на довгі десятиліття, єдиний шлях для піднесення та зміцнення наших власних національних сил - це утворення органу, який би координував діяльність усіх незалежних політичних чинників нашого громадянства.

І. М а з е п а.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИЗВОЛЕННЯ, ЕСПАНІЯ І СОЦІАЛІСТИЧІ ПАНУЮЧИХ НАРОДІВ.

I.

Національне питання від середини ХІХ ст. починає бути одним з найактуальніших чинників історичного процесу. Світова війна поставила його у саму середину сучасної історії. В цій розумінні нашу добу можна назвати націоцентричною, беручи на увагу провідну роль національної засади, як політично творчої.

В своєму політичному розвитку Європа проходила трьома головними етапами, під час кожного з них мавчи іншу організаційну основу для свого громадського життя та поступу. Зпочатку була це церква й відповідно до цього теократія, як типова форма політичної еволюції. Для Європи середньовіччя відповідником цього етапу можна уважати політичну гегемонію римського папства у католицькому світі. Повстання нового типу держави, що примувала до абсолютизму та централізму через перемоги над громадсько-адміністративним атомізмом феодалного суспільства, природно привело до конфлікту між церквою й державами, як політично-організаційними формами. І хоча прихильникам держави доводилось іноді ходити до Каноси, щоб покаятися перед силовим римським папством, проте, й нарешті перемогла у цьому політичному двобойі - світська держава. Політична влада Ватикану поступово занепадала й з повстанням та об'єднанням італійської держави - фактично була ліквідована. Беніто Муссоліні, фашизм якого є спробою відновлення деяких суспільних форм давно минулих часів (корпоративізм), замирився з римським папою, давши свою згоду на віднову папської держави з правом міжнародньої політики.

Звичайно, ця нововатиканська держава, це лише штучна гальванізація політично безповоротно минулого. Це тимчасовий епізод у сучасній політиці. Во сьогодні ми є вже свідками й приємерку держави, як єдино політично-організуючого чинника. Сьогодні полєократія, себто, необмежена влада держави занепадає так само, як свого часу впала церковна теократія. На кінь історії перед сто роками виїщов новий політичнотворчий фактор фактор, а саме - модерна - нація. Вона оголосила війну великодержавним імперіям ріжнонаціонального складу. Вона розкладала турецьке панування в Європі; під впливом цієї засади - об'єдналися державно Італія та Німеччина; через неї наприкінці світової війни розвалилися Австро-Угорщина і царська Росія

та остаточно зліквідована була спадщина "хорої людини над Босфором" в Європі - Туреччина.

В цьому розумінні нашу добу можна уважати націоцентричною, а відповідну до неї нову політично-організаційну систему - націократичною. Бо живемо, справді, в часах всесвітнього національного пробудження та відродження; в часах, коли нація рішучо пристосовує державу до своїх потреб і вимог; одним словом, в добу, народження - націократії. Все, що народжується, приходить на світ в болях і муках. Всяке нове явище - переживає свої дитячі хвороби. Сьогоднішній агресивний паннаціоналізм не дуравчися навіть найгірших дикунств (і, немов, виправдуючий страшне передбачення австрійського поета - Грільпарцера, що в середині минулого століття кинув свої крилату фразу: - " Von Humanität, durch Nationalität - zur Bestialität" +) - стверджує лише тезу про хоробливість початків кожного нового руху, в якому неминучі патологічні прояви та масова психоза. Дитячі хвороби минають. Дитина видужає - стає знаком, дорослов нормальнов людинов. Видужає і сьогоднішній хорий паннаціоналізм. Згодом і можливо в не далекій майбутности - націократія стане природнов та здоровов формов політичної організації культурного людства. Стяг II починає вже маяти над усіма континентами, не тільки над Європов. Під знаком II національно збудилися жовта та бура Азія, будяться - чорна Африка, червона Південна Америка і різнокольорова Океанія. Під весняним подихом II прокинулися й народи покидьки Європи. Збудилася також найбільш історієв приспана Іспанія й виявила під час весняної революції 1931 р. - своє різнонаціональне обличча.

II.

Річ дивна, але це факт, що саме про національне відродження, яке, безперечно, є найяскравішим виявом новітньої доби, світ так мало знає й громадська думка поверхово поінформована. Адже до революції 1905 р. у Росії Європа майже нічого не знала й головню не хотіла нічого знати про національні рухи в царській імперії, а крім питання польського та фінського, не визнавала інших національних проблем на Сході Європі. Це не є, звичайно, випадкова річ. Держави скрізь є на сторожі того, щоб світ не довідався про існування в ній поневолених народів. Держави вживає всіх заходів, не лише політичних, - щоб світова опінія була на II боці й якнайменше знала про II "іногородців". Для цього вона використовує науку, особливо ж - історієв та
+) Від людности через національність до звірчости.

географів. Перша дає їй патріотичну історіософію, що виправдує її "стан посідання"; друга - кличе саму природу на захист її територіяльної непорушності, як "географічного організму".

Деякі держави з цього боку виявляють феномальну чужановитість. Напр., Франція, що й досі удає себе державою без національних меншостей, хоч повстав там сильний бронський рух; пробудилися фліандці на півночі; рухався Баски, каталанці, корсиканці на півдні; літературно-мовно воскресли провансальці, а знову прилучений Ельзас виявляє ознаки краевого та політичного автономізму.

Приблизно таксамо до світової війни маскувала свою національну різноманітність - Еспанія, країна традиційного державного абсолютизму й новітнього централізму, що не міг подумати історичний краєвий автономізм і партикуляризм за Піренейми. Для стороннього глядача, що дивився на Еспанію з цього боку Піренейів, вона уявлялася безсумнівною географічною єдністю (півострів), а через те панував погляд про відповідний природний ґрунт для державно-національного об'єднання. Цього погляду тримався, звичайно, Мадрид та панувача кастильська нація, ставши від XVIII ст. на шлях програмової та систематичної централізації, що на практиці виявлялися з одного боку в поступовій ліквідації стародавнього краевого автономізму (т. зв. "fueros"), а з другого - в безоглядному винародовленні недержавних і поневолених народів Еспанії.

Бо ж Еспанія - не уявляє собою ані географічної єдності, ані національної одноманітності. Навпаки, історично й географічно ця країна національно дуже різноманітна, що, зрештою, визнають усі безсторонні дослідники піренейського півострова.

Процес національного різничування датується за Піренейми вже від XI ст., коли почали відокремлюватися етнічно Португалія, що в середині XII ст. зовсім осамостійнилася. В сусідстві з нею залишилися Галісія, країна переходового типу, де старий автономізм виявляється в новітніх часах у формі національно-культурного, мовного та адміністративного регіоналізму. Далі в північно-східному напрямі - маємо Басків, батьківщину найстаршого європейського народу, Піренейми розділеного між Еспанією та Францією. Баски - фанатичні автономісти. Вони найдовше, бо аж до середини XIX ст. заховали свої стародавні "fueros" (краєву самоуправу). Вони - традиціоналісти. Новочасний індустріалізм змодернізував їх, як націй. В їх руках зосереджені банки та фінансовий капітал. З цього боку Мадрид є цілком-

вито залежний від баскійської столиці Більбао. Після революції 1931 р. баскійський автономізм виявився дуже рішучо та непримирливо.

К а т а л а н і я - це еспанська Україна. Вона також Піренейми розділена між Еспанією та Францією. Майже одночасно з Україною Каталонія втратила остаточно свою політичну автономію. Від 1716 р. Мадрид розпочав супротивну безоглядну політику винародовлення. Проте, від середини XIX ст. каталонці національно й політично прокинулися. З усіх народів Еспанії вони досягли найбільших успіхів, звернувши головну увагу на організаційні форми свого національного руху; будувачи підвалини своєї майбутньої державної незалежності з доду, шляхом усвідомлення та організування широких мас; захоплюючи у свої руки міську самоуправу, як господарську, освітню, фінансову та лікарську красу самоуправу. Це чи не єдиний приклад в історії органічного й програмового будування власної держави, без політичних гасел, анонімов, мовляв, методів. Цією підчас революції каталонці поставили своє національне питання політично руба й вони одні добилися в еспанській конституанті здійснення свого домагання - "державного статуту". Цього могли вони досягнути виключно завдяки тому, що уявляли собою міцну, добре в середині зорганізовану силу - словом, дійсно модерну націю, з якою Мадрид, при всій своїй антипатії до гасла самоозначення народів, мусів рахуватися.

Врешті, останнім регіоналістичним чинником у новій Еспанії була Андалусія, де антагонізм до Кастилії є скорше соціального, ніж національного характеру. Во Андалусія - мовно та етнічно мало відрізняється від Кастилії; але суспільно найбільше відчула гніт мадрридського режиму, як країна еспанських латифундій та андалуського безземельного селянства. Севілья - столиця Андалусії - все була осередком анархічно-революційного здвигу. Тут аграрний рух виявлявся в постійних повстаннях та масовому терорі. Після революції Андалусія природно опинилася у регіоналістичному фронті, мріючи про перетворення Еспанії в гіберійську спілку добровільно сконфедерованих самостійних народів.

Так у найважливіших расах уявляється національна проблема по той бік - Піренейів. Статистично вона виглядає так: за даними 1925-28 р. Еспанія мала населення - 21959086. З цього без андалусців - нееспанців нараховувалося - 7.956.968, себто, більше 1/3 всієї людності. З андалусцями - "інородців" буде понад половину, не рахувачи Ара-

гонії, що тек мріє про красу самоуправу та є протикастильськи орієнтована. Найбільшим народом серед еспанських "інеродців" є каталанці - яких кругом можна нарахувати - 4,5 міл. із ними дуже - галісіїці - 2,400.000; далі - баски, яких в Іспанії живе 1.125.000. Невеликі числом, культурно й організаційно вони перевищують державну кастильську націю, що в масі дуже відстала та занедбана, через традиційний аристократизм еспанців та через їх нехоть до новочасної демократії. Стара Іспанія мала гарний культурний "бель-етаж", але безпросвітної темної національної "сутерен", де масова неписьменність дивним узором переплуталася з фанатичним католицизмом та стихійним руїницьким анархізмом. Бакунін - був якимсь революційним святим по той бік Піреней. Не дивно, що й сучасний московський більшовизм, в якому під зовнішньою покривкою марксизму, в середині заховався багато з бакунізму, мав наявні симпатії в Іспанії.

Мадрид однаково старий, - як і новий - республіканський вороже ставився до своєї "окраїни". Його ідеалом була єдина та неподільна Іспанія, незалежно від її державної форми та політичного ладу. Становище монархічної Іспанії під цим оглядом класично змальовує відповідь мадридського Центрального Статистичного Уряду на запитання віденського "Інституту статистичних дослідів національних меншостей". В Іспанії - кажеється у цій урядовій заяві, зробленій на передодні революції 1931 р. - не має ніяких національних меншостей... Каталанія, таксамо, як Валонсія, Аквалансія, Баскія, Кастилія, Галісія й т. д. - це не що інше, як еспанські провінції, а їхнє населення - це справжні еспанці. Словом, добре нам відоме "не було, не має й не може бути..." мовляв, у заперечнійському мадридському перекладі.

III.

Це знаменита формула, це як що не історичний, то в кожному разі соціологічний закон, з яким мусить рахуватися визвольний рух кожного поневоленого народу. Сила цього закону об'єднує реакцій з революцій серед пануючих народів. Спільним їх ідеалом, що перевищує партії й для якого байдужа форма державного устрою та суть політичного режиму (монархія чи республіка) - є " єдина й неподільна " держава в історичних межах.

Велика французька революція 1789 р. кинула цей "неподільний" централістичний ключ. Для його здійснення вона завела один з найбільших державних централізмів, без-

прикладний у новій політичній історії Європи. Вона приборкала французьких "іногородців" так, як про це не по-сміяла ще мріяти монархія Людовика ХІУ. та кардинала Рішеля. Довершила це контрреволюційна більшовицька революція 1917 на Сході Європи, що прийняла та демагогічно розповсюди-ла гасло самоозначення народів, в його найрадикальнішій формі, визнаючи за кожним поневоленим народом право на державне відокремлення. Але на практиці у національній політиці С.Р.С.Р. фактично звів клич самоозначення до права московської комуністичної партії з допомогою ГПУ "самоозначувати" ці народи так, як це до вподоби сові-ським панам. Трагічна доля України, яку п. п. Постишеви, Косіори та інші агенти Кремль "самоозначувть" навіть масовим голодом, красномовно змалює істоту ці-єї національної політики більшовиків.

Також іспанська революція - не дуже то відхилилася під цим оглядом від традиційного централізму своїх попе-редниць в Європі. А власне й не тільки в Європі, бо ж но-вітня історія Іспанії також залишила виразну централісти-чну традицію щодо національного питання. Вже перша іспан-ська конституція, т. зв. "кадізська" (1812) - знехтува-ла національні права неіспанського населення в цій держа-ві. Також перша іспанська республіка (1873) - виявила без-компромісний централізм і повне неврозуміння національ-ної проблеми за Піренейми. Друга псевдоконституційна мона-рхія продовжувала цю централістичну традицію, люту побо-рвчи особливо каталанський національний рух та баскський автономізм. Також іспанська диктатура Прімо-де-Рівери - була введена з метов приборкати Каталанців та Басків. Але каталанський рух набув такої могутності, що ніяким наси-льством, не можна було вже його задумити. А крім цього, Каталанія була головним осередком революційної опозиції та стихійного республіканізму. Іспанські республіканці мусіли тому порозумітися з національно-революційним ката-ланців. Сталося це у вересні 1930 р. на історичних сходинах революційно-республіканської опозиції в баскійському місті - Сан-Себастьяно, де остаточно була вирішена справа революції. Каталанія її розпочала 14 квітня 1931 р. й ви-грала зраз. Так силою подій повстала автономна Каталансь-ка держава. В іспанській конституції, "Каталанська лі-вня" (Estatut de cataluña) була рівничим чинником. Від неї залежала доля молодої заїренейської республіки. Її зусиллями був прийнятий артикул конституції, що давав пра-во неіспанським народам Іспанії організуватися на підста-ві державно-автономного статуту. Першими скористувалися

з цього права, звичайно, Каталіці. Але поладження цієї справи зустрівся з великими перешкодами з боку централістичної опозиції. Баскам, - політично роздвоєним між республіканізмом та католицькими монархізмом, - це вже не вдалося. Їхня правниця покинула еспанську конституанту. Слід зазначити, що еспанський соціалізм підтримували національні змагання поневолених іберійських народів лише, коли це було абсолютно неминуче. А на загал виявляв мало зацікавлення, зрозуміння й симпатії для їхньої визвольної боротьби. Еспанські соціалісти по змові уникали активізму та ініціативи під цим оглядом, про що свідчить, напр., їхня тактика щодо баскійської справи в конституанті, яку вони програмово знехтували, виправдувши таке своє становище монархізмом і католицізмом баскійського населення та забуваючи про масовість цього національного руху, що нагально вимагав розв'язання цього питання.

Щойно, програвши вибори до другого республіканського парламенту, в якому політичний провід захопила у свої руки в міжчасі зкріплена та об'єднана кастильська реакція, соціалісти зацікавилися баскійським автономізмом, почали енергійно підтримувати його, але вже було запізно. Цьогорічна жовтнева революція в Іспанії, що дала перемогу контрреволюції, поховала на деякий час не лише баскійську справу, але задумала й Каталінів, що 6. жовтня проголосила своє незалежність, яка проіснувала всього кілька годин. Каталіці та Баски це раз трагічно переконалися в тому що Мадрид був та лишається непримиреним ворогом до їхньої національної волі; що ані новоеспанський республіканізм та соціалізм не стоять на їх боці.

І знову таки нічого дивного в цьому немає. Навпаки, це майже історичний та соціологічний закон, що характеризує відношення соціалістів панувчих народів до національного відродження народів поневолених. Цієї помилки не уникали й такі світлі голови, як Маркс, Енгельс, Лясаль (німці), що уважали, наприклад, відродження малих слов'янських народів за реакційну справу.

Чеські соціалісти за Австрією^{за} свої професійних автономізм мусіли боротися проти німецького віденського централізму аж через II Інтернаціонал, де росіяни на чолі з Плехановим були їх противниками. Польський соціалізм за Австрією в Галичині і коли був при владі в осамостійненій новій Польщі, практично нічого не зробив для залагодження польсько-української справи. Російські меншевики у Соціалістичному Інтернаціоналі все були на протипольсь-

кому фронті, не затавчи дуже своїх симпатій для большевицьких окупантів України.

Правда, є виключення з цього правила, саме там, де до влади приходили соціалісти визволених народів непанського типу, як напр., у Чехословаччині, Фінляндії, Латвії, Естонії - в цих двох останніх перед заведенням у них диктатури. Висновок з цього може бути лише один: соціалісти поневолених народів не можуть покладати великих надій на допомогу з боку соціалістів панувчої та державної нації. Натомість, національну-визвольну боротьбу вони мусять вести в якнайтіснішому контакті з своїм народом, пам'ятаючи, що с у с п і л ь н е визволення це лише інший вияв п о л і т и ч н о г о розкріпачення та що в синтезі вони забезпечуть справжню національну волю, в таким чином і самоозначення.

О. І. Б о ч к о в с ь к и й.

ФАКТИ І ДОКУМЕНТИ.

І.

"Єдиний фронт" між соціалістами та комуністами і українська соціально-демократія.

"Раніше комуністи приходили до нас, соціалістів, як апаші, а тепер підступавть, як кокотки", - так казав англійський делегат у Соціалістичнім Інтернаціоналі Вільям Гіллів на останім засіданні Екзекутиви Соціалістичного Інтернаціоналу в Парижі (листопад 1934 р.).

Але не помогла Москві ні бандитська тактика апашів ані чари й принади, що їх уживавть паризькі кокотки. Проти "єдиного фронту" з комуністами виступила величезна більшість партій Соціалістичного Інтернаціоналу. Важно зазначити, що саме соціалістичні партії старої, вкоріненої демократії виступили проти будьяких переговорів з Комуністичним Інтернаціоналом. Соціалісти Англії, Бельгії, Швеції, Голляндії, Швайцарії, Данії, Фінляндії, що мають великий вплив на цілу політику своїх держав, були найрішучишими противниками будьякого "фронту" з комуністами. Соціалісти з Німеччини, з Чехословаччини (чехи) і німці), польські соціалісти і мадарські також висловилися проти комуністичної пропозиції. Москва, як відомо, наказала своїм агентурам, - комуністичним партіям в країнах Західної Європи, - змінити тактику супроти соціалістів.

Комуністи обіцяють "оборонити демократичні вільності" проти загрози фашизму!

Якого ж погляду додержуватися провідні соціалістичні партії європейських країн на "єдиний фронт" із комуністами?

Провідник голландської соціально-демократичної партії Албарда писав у жовтні 1934 р.:

"Багато людей сподівається від співпраці соціалістів з комуністами скорше посилення і зміцнення диктатур, а не їх ослаблення. Страшний привид більшовицької тиранії пожене широкі маси в обійми фашизму. Окрім того між комуністами та соціалістами є принципова різниця поглядів в тій справі, що має настати після фашистського панування. Спільна перемога (комуністів і соціалістів над фашизмом) може привести до негайної боротьби між ними, а через те фашизм може знову стати на ноги". ("Гет Фолк", 17 жовтня 1934 р.).

Листопадове засідання виконавчого комітету Соціалістичного Інтернаціоналу в Парижі не могло прийняти іншого рішення, як тільки те, що кожна соціалістична партія в своїй країні може свої відносини до комуністів улаштувати так, як це буде уважати для себе за найвигідніше. На пропозицію Московського Комінтерну щодо єдиного фронту дана в і д м о в н а в і д п о в і д ь.

Деякі партії (французька, австрійська, італійська, хидівський бунд у Польщі, російські соціально-демократи) уважать, що вони виграють політично, коли підуть "єдиним фронтом" з комуністами своїх країн. Але вже спроби "Бунду" переговорювати з компартією в Польщі розбилися. Французькі соціалісти перебувають у вигідній позиції щодо комуністів, бо французькі комуністи мусіли підписати договір, що будуть боротися за демократів у Франції. Москва так дорожить совам із Францією, що радо йде на фактичну ліквідацію компартії у Франції, бо вона тепер московській політиці не приносить користі, а тільки переходжає.

Закордонна Делегація УСДРП послала свій лист до Екзекутиви Соціалістичного Інтернаціоналу в листопаді 1934 року такого змісту:

Шановні Товариші!

Тому, що наш представник з причин фінансових не зможе взяти участі на засіданні Екзекутиви Соціалістичного Інтернаціоналу в Парижі, Закордонна Делегація УСДРП дозволяє собі на письмі вияснити свій погляд на справу єдиного фронту з комуністами.

Українська соціально-демократія немає ніякого довіря

до пропозиції єдиного фронту з боку Комуністичного Інтернаціоналу і вважає "нову тактику" Комінтерну за спробу ослабити Соціалістичний Інтернаціонал. Ми знаємо дуже добре, що російське комуністичне правительтво та цілком від нього залежний Комуністичний Інтернаціонал були і є вороже настроєні супроти соціалістичних партій. Тепер, після довгих років боротьби проти демократії та соціалістичних партій на цілім світі, комуністи обіцяють обороняти демократичні вільності в Західній Європі разом із Соціалістичним Інтернаціоналом.

Комуністичний Інтернаціонал має добру нагоду показати своє несподівану "любів" до демократичних вільностей: Нехай російське совітське правительтво верне політичні права свободи робітникам і селянам СРСР! Але ми не можемо вірити, щоб теперішнє московське правительтво, ця тиранія, позбавлена всякого людського чуття, відмовилася добровільно від своєї диктатури. Ми підчеркуємо, що кожна співпраця Соціалістичного Інтернаціоналу з Комінтерном, як знаряддя російської державної політики, без передумови - відновлення демократії та свободи поневодених народів СРСР. - означає капітуляцію Соціалістичного Інтернаціоналу перед московським комуністичним диктатуром.

Така у кожній іншій країні політичне співробітництво соціалістів із комуністами творить поважну небезпеку для демократичного соціалістичного руху. З уваги на положення в нашій країні, на Україні під советами, ми стверджуємо, що кожна тактика "єдиного фронту" українських соціалістів із комуністами значила б політичне самогубство української соціально-демократії.

Співпраця українських соціалістів із комуністичним диктатуром, що виморве голодом мільйони українських робітників і селян, була б дивострахіттям без порівняння.

З цих причин ми відкидаємо "єдинифронтний" маневр комуністів.

З соціалістичним привітом

За Закордонну Делегацію УСДРП

І. Мазепа.

П. Феденко.

Прага, 10 листопада 1934 р.

І лист УСДРП і постанова Виконного Комітету Соціалістичного Інтернаціоналу підтверджують ще раз немилу деяким "друзям" української соціально-демократії правду, а саме: що всі партії Соціалістичного Інтернаціоналу будуть своє

політичну тактику цілком самостійно, відповідно до відносин в своїх країнах.

Не може бути мови про "накидання" тактики поодиноким соціалістичним партіям, бо Соціалістичний Інтернаціонал, як і Союз Народів, збудований на добровільній згоді членів цих організацій. Тому всілякі інсинуації "наших" доморослих фашистів та заперечення деяких міністрів *in partibus* (п. О. Шульгин. Без територій) про те, що мовляв українські соціально-демократи " підпорядковували йому (Соціалістичному Інтернаціоналові) всі свої головні погляди " і тому забули про "державницькі ідеї", - це все дрібномишанська "капуста з горохом".

Українська соціально-демократія як раніше, так і тепер з тим більшим переконанням уважає справу повної національної волі українського народу в незалежній державі за свою власну справу. Не панові Донцову, що, будучи агентом німецько-австрійських урядів за часів світової війни, зрікався ідеї української самостійності, і не п. О. Шульгинові учити нас "державницьких ідей".

Французьким соціалістам вигідно йти з комуністами - це їх справа, ми за їхню тактику не підемо. Російським соціально-демократам мила "єдина неділима Росія" в формі ССРСР, але нам з ними не по дорозі, бо в інтересі трудячого люду України, є самостійна демократична республіка українського народу.

II.

За що йшла боротьба в Австрії між соціалістами та клерикальними фашистами ? (До роковин мігромадської війни в Австрії).

В лютому 1934 р. на вулицях і передмістях Відня та інших австрійських міст ішли уперті бої поміж соціалістами та віяськом, яким командували "католицькі" фашисти. Після кровавої розправи над робітниками в Австрії реакційні писаки в цілім світі повиписували бочки чернила на те, щоб "доказати", що, мовляв, в Австрії соціалісти хотіли накинати народові свою партійну диктатуру і що Дольфус і Фей, провідники австрійських фашистів, "врятували Австрію перед більшевизмом."

Як же було в дійсності ? Оцінку політики австрійської соціально-демократії знайдемо між іншим в писаннях тих, що працюють разом із фашистами для перетворення Австрії на фашистівську "корпоративну" державу. Ернст Вінтер,

віденський католицький учений, що його фашистівський уряд, після своєї перемоги над соціалістами, призначив на посаду заступника президента Відня, пише в своєму органі "Вінер політіше Блеттер" ч. 1. 1934 р.:

"В роках 1918-1919 провід австрійської соціально-демократії фактично перешкодив завести радянську диктатуру і загальмував революційні вибухи воєнків, що верталися додому з фронту. Протягом 15 років соціально-демократичний провід у кожній тяжкій ситуації держави не тільки давав їй належне, але пропонував також державі ділові програми відбудови, що не мали нічого спільного з соціалізмом, але визначалися дійсним господарським досвідом, а однак противна сторона (буржуазні партії) не брала цих проєктів навіть до відома".

Як історик, Е. Вінтер мусить чесно визнати, що вина за пролиту кров на вулицях Відня падає не на австрійських соціалістів, а виключно на фашистів. Вінтер пише про політику австрійської соціально-демократії перед лютневими подіями в Відні 1934 р.:

"Кожний, хто в цім році мав зносини з соціально-демократичними провідниками, знає, що вони задля самого формального визнання їхньої точки погляду були готові до всяких уступок.... На противнім боці цього не бачили або не хотіли бачити.... Думали помилково, що з соціально-демократів вже давно кінчено, бо вона вичікувала і все ще надіялася на порозуміння". (ст. 14).

Вінтер зазначає, що австрійські соціально-демократи йшли так далеко на уступки, що готові були погодитись на широкі уповноваження для правительства Дольфуса з тією умовою, що після означеного часу знову буде скликаний парламент на основі загального голосування. Але австрійські фашисти на це не звернули уваги:

"На другій стороні (в таборі фашистів) не хотіли порозуміння, а ще менше хотіли закінчення мира, але тільки капітуляції."

На капітуляції австрійські соціально-демократи не пішли. Вони обороняли демократичні вільности з зброєю в руках.

За те на них прихильники фашистівської диктатури кидають абсурдне обвинувачення, що вони, мовляв, "большевики". Вірний слуга австрійського католицького фашизму Вінтер мав проте відвагу сказати щирю правду про те, як було в дійсности. Чи звернуть на цей голос увагу свої наші "богобоязливі" прихильники диктатури двох мечів - світського й духовного?

III.

Вибори до громад в Англії і проблеми демократії.

В країні старої демократії в Англії відбулися в листопаді 1934 р. вибори до громад. Велику перемогу над своїми противниками здобула соціалістична Трудова Партія. Ця партія здобула в виборах 741 новий мандат. Консервативна партія витратила 594 мандати. Після поразки в виборах до громад 1931 р., коли Соціалістична Трудова партія втратила була 420 мандатів, тепер ця партія вернула попередню втрату і ще здобула 321 мандат зверх того.

Ця перемога соціалістів в Англії, в зв'язку з новими ^{виборами} ~~виборами~~ до англійського парламенту якось не береться на увагу в українських реакційних кругах. Вони зате з насолодою описують, як правлять диктатури в Німеччині, в Австрії та в інших країнах без демократії. А воно не вадило б придивитися до політичних метод і тактики партій в Англії. Ясно, що в Англії сталася глибока зміна в настроях мас. Цих настроїв не можна назвати революційними, бо в Англії взагалі вважають революції за вельми дорогий засіб для розв'язання політичних і суспільних суперечностей. Англійці більше звикли до р е ф о р м.

Як же поводитьься соціалістична партія в Англії після своєї перемоги в громадських виборах? Які плани висував англійські соціалісти в зв'язку з майбутніми виборами до парламенту, що безперечно будуть новим тріумфом соціалістичної партії? Чи обіцяє англійська соціалістична партія "ощасливити" своїх громадян диктатурою? Ні. Вірність засадам демократії не захиталася в рядах партії тепер, після перемоги в виборах до громад, як не була вона захитана поразкою Соціалістичної Трудової партії на виборах 1931 року. Ніякого "запаморочення від успіхів"! Англійські соціалісти дали рішучу відсіч комуністичним пропозиціям "єдиного фронту", хоч комуністи обіцяють радо боронити "демократичні вільності" в Англії. І це не допомогло, бо англійські соціалісти не в і р я т ь комуністам та й не потребують творити "єдиний фронт" з агентами Москви, бо знають, як розуміють більшовики "демократів" у себе, в ССРСР.

Якими методами англійські соціалісти здійснюють демократичні засади в громадській самоуправі, це бачимо в такому характеристичному факті: громадські ради в Англії після виборів мають по закону довибирати (кооптувати) ще членів до свого складу, так званих старшин (Ольдермен).

Англійська соціалістична преса радить у тих громадах, де до рад вибрані були тільки соціалісти, кооптувати старшин також - членів консервативної партії. Англійські соціалісти творять таким чином штучно опозицію, бо вважають, що демократія може нормально працювати тільки тоді, коли є свободна й творча опозиція. Демократичний устрій в очах англійця це п е с т і й н и й с у д над тов партією, що стоїть при владі, щоб вона знала, що її діяльність підлягає громадській контролі. Демократія неможлива без вільної критики з боку опозиції.

Просто "чудаки" оті англійські мешканці островів! У нас з приводу таких "диких" поглядів на громадське життя комсомольці та безвусі націоналістичні "генії" боки б собі порвали від сміху. Критика? Опозиція? Громадська контролі? І це ви називаєте "Європою, Заходом"? Та це ж радикально-соціально-демократично-Драгоманно-Марксістська безхребетність, "брак гону", "брак волевості", це ж занепад! У нас - раз - два - все має робитися по наказу, як "вождь нації" або диктатор зволить.

Далеко "відсталій Англії" до наших диктаторів з Копичинець та з Валяви!...

П. Донцов "в обороні демократії"

Risum teneatis! (не смійтеся) - Пан Донцов, батько фашизму на українських ґрунті, починає, коли це йому вигідно, обороняти "принцип більшості".

В Іспанії, головню через недоладний виборчий закон, в парламенті, після останніх виборів більшість опинилася в руках прихильників монархії та фашизму. В Іспанії прийшли до сили знов єзуїти і великі землевласники на чолі з реакційним провідником Роблесом.

Іспанія стала 1931 року демократичною республікою, поваливши владу короля та фашизму. Коли до влади в республіці 1934 року звійшли знов монархісти і на вулицях іспанських міст з'явилися озброєні банди фашистів з задомленим хрестом - це було знаком для всіх прихильників свободи, що республіка й демократія під загрозою. Іспанські республіканці - соціалісти і несоціалісти не схотіли ждати, поки фашисти й монархісти в Іспанії зберуться в пір'я. На загрозу фашистської диктатури республіканці відповіли збройним повстанням. Каталонія, під проводом каталонських соціалістів, проголосила самостійність. Найзавзятіше беролися з зброєю в руках проти реакційного

Мадриду робітники й селяни країни Басків, народу, що хоче бути вільним і незалежним.

Еспанське військо не дуже охоче билось проти республіканців, що боролися ідеї демократії і свободи народів. Сын самого еспанського президента Заморри, що служив у війську, був на боці повстанців. Еспанське реакційне правительство покликала на боротьбу проти Каталійців та проти Басків чорні полки з Африки та "чужинський легіон", що складається з усього роду злочинного елементу в еспанських колоніях. Повстання криваво задавлене, з допомогою бомб, киданих з літаків, і морських артилерій.

Провідник еспанської соціалістичної партії Кабаллеро говорив про режими повстання після свого арешту: "Доказом сил і самочинності цього руху є те, що в бій вступили не тільки наші організації, але також республіканські спілки, політичні організації радикалів (в Іспанії це буржуазна республіканська партія. Ред.) та Каталійці всіх напрямків".

Наш завятий "самостійник" пан Донцов, очевидно, не в Басках і не в Каталійцях, бо вони ж насміялись іти проти еспанської реакційної "більшості". П. Донцов, "ширий демократ" із слезами задоволення в очах, пише, що в Іспанії - "зобілізувавши регулярну армію, мароканців і літаки - удалося здусити революцію, піднесену проти демократичного уряду більшості" ("Вістник", XII.1934). Отже, запевняє п. Донцов, це "велика брехня нашого часу" що соціалісти проповідують демократів. Вони, мовляв, хочуть диктатури, вони - те саме, що й більшовики, а тому бий їх таких-сяких, в ім'я "принципу більшості", для "оборони демократії"!.... Словом, картина гідна пензля самого Ліонарда де Вінчі, або Рубенса: Донцов у ролі "демократа"!

Щоб баламутство не ширилось: чому повстали еспанські каталійські та баскійські республіканці проти мадрридського парламенту? Бо бачили а а г р о з у для республіки, демократії і свободи народів з боку клерикально-монархістично-фашистських політиків. Республіканці й демократи всіх провінцій Іспанії не хотіли вдатися, поки їх піchnуть монархо-фашисти різати, як безборонних баранів. Після цих боїв, після проголошення самостійності Каталії на чолі з президентом-соціалістом Кампанисом, навіть мадрридські реакціонери мусіли трохи подумати і заявляють, що вони не

хотять скасувати республіки й демократію. Бо вони бачать, що більшість людности є протиних. Коли навіть недавній прем'єр Еспанії, буржуазний демократ Асаня мусів тікати за кордон, бо брав участь у повстанні проти реакції, то це показує, що республіканський рух в Еспанії досяг сильний. Кров повстанців, що билися на барикадах з чорношкірими оборонцями "демократичного уряду більшости" не була пролита даремно. Наступ реакції в значній мірі спинено. Мадридське правительтво не посміло розв'язати соціалістичної партії та робітничих професійних соювів. Воно не почуває себе твердо на своїм місці.

Нарікає п. Донцов на жорстокости міжгромадянської війни в Еспанії. Звичайно, він бачить жорстокість тільки між повстанцями проти уряду. Чорношкірі африканці, бомби з літаків і всі криваві діла урядового еспанського війська - це все невинні жертви!

Дійсно, це все не "готентотська мораль" (шкода, образити цей нарід, що мабуть має свої розвинену етику), а мораль фашистсько-большевицька. Її репрезентант і провідник пан Донцов.

Звичайно, коли б Роблес або Леру в Еспанії скасували парламент і проголосили одверто свою диктатуру, то п. Донцов хвалив би їх і славив би, як славив Муссолінія, Дольфуса, Гітлера та інших ворогів "принципу більшости". А як в обороні ідеї свободи вставть поневолені класи й народи, що це для пана Донцова - звичайні "готентоти".

З ПРЕСИ.

Фашистська "наука".

Від деякого часу на сторінках Львівського "Вістника", "місячника література, мистецтва, науки" і т. д. містить свої "наукові розвідки" молодий гардемарин імператорської фльоти Мішель де Мухін. Тема його студій - Драгоманів і драгоманівство. Сам Олександр Іванович Хлестаков мусів би позаздрити "надавичайній легкості в думках" нашого славного гардемарина. Не кажемо про те, що цьому хороброму "matelot" - ові пощастило "науково доказав", що Драгоманів був не більше й не менше, як Азеф 19-го віку.... Зривавчи "маску" з Драгоманова, п. Мухін пішов ще далі. Ось яку блискуючу будучність пророкує п. Мухін Драгоманову, "коли б він дожив до наших часів":

Драгоманів - "напевно був би або декоративним членом російського тимчасового уряду Львова і Керенського, або...

патроном " кримського уряду " Соломона Крима і Владіміра Набокова, або віце прем'єром " Севернава Правительства " Чайковського, але найкраще він опинився б в складі " Асоціація Савенація " у Денікіна....; або нарешті він був би " дедушков " скрипниківської " федеральної " конституції СРСР ". (" Вістник ", III, 1935 р.).

Що то значить гардемари́нська наука і все "напевно"? А це тільки тому, що Драгоманів тоді, як його сучасники, українофіли били лобами перед " єдинов неділимов Росією ", висунув для свого часу революційний план - перебудови Росії на федеративних підставах (само собою, не скрипниківського типу: це мусіли б навіть гардемари́ни знати!).

Учений гардемари́н, критикуючи ідеї Драгоманова через 40 років після його смерті, забуває згадати про іншого сучасника Драгоманова - Масарика. Масарик був це перед світовою війною, як і Бенеш, федералістом, ці чеські діячі хотіли перетворити Австро-Угорщину на " вільну спілку " народів. Але змінилися обставини, змінилася політика і тактика чеських федералістів.

Також політичні провідники України, Грузії, Латвії, Естонії і т. д. були перед революцією 1917 р. і деякий час після революції автономістами і федералістами. Ті самі, колись завялі федералісти (навіть партія одна називалася у нас - соціалісти федералісти !) тепер ринучі самостійники. Шкода, що ці самостійники з бунших федералістів свого часу не помиралі: міг би п. Мухін це збільшити свої галерії " Азефів " новими образами....

Що то значить гардемари́нський запал ! Не даром кажуть люди: застав гардемари́на богу моляться, то він собі й лоба поб'є.... І після цього, дійсно, треба дивуватися, що Українська Енциклопедія у Львові не запросила п. Мухіна освітлювати український політичний рух 19 і 20-го віку і Цим українській науці зроблено страшенну шкоду....

ЛІТЕРАТУРНА СТОРІНКА.

І. Забагато Слев.

(" Червоний Шлях " ч.ч. 1-5. 1934 р. (Харків).

Після Косіоро-Постшиєвської " чистки " на " літературнім секторі ", в " Червонім Шляху " змінено редакцію і надано місячникові інший напрям. Це зроблено для боротьби з " українським сепаратизмом ", бо " сепаратизм " виявився й на літературній ділянці. Дійсно, чистка української літератури від " українського позитивізму " вдала-

ся майже на 100 відсотків. В советських журналах, що виходять українськомовно на Наддніпрянщині, майже не чути голосу українських письменників.

Для ілюстрації беремо перше-ліпше число "Червоного Шляху", хочби п'яте за 1934 рік. Зміст складається голов-но з перекладів з таких мов: з англійської, китайської, латвійської, перської, жидівської та адигейської. Є й ори-гінальні поезії українські, писані на "соціальне замов-лення". Звичайно, в дусі тепісні, що "Наша Матушка Ра-сея всему світу галава", або в стилі патріотичних віршів доби царя Миколи I про "французів-бранців та англо-чван-ців". Це не перебільшення. Прочу переконатися на прикла-ді. Ось віршилице, що його "спік" пан Терень Масенко, зав-зятий комсомолец, у "Червонім Шляху". Це "Тривмфальний марш після читання доповіді тов. Сталіна XVII З'їздові В.К.П.(б)". Масенко навіть н е ч у в промови Сталіна, ті-льки її п р о ч и т а в і запалився, що аж вірша поро-див:

" Інев плісова тепла (!!) листва
Грає на криці і камені.
З серці землі розквітає Москва
Волі законом і знаменем...
Мовами світу плакати глядять -
Класовим словом овацій:
Це демонструють любов до вождя
Груди розкованих націй. (!!)
Ще й запливають підводні човни
В залу відлунням чудовим:
Сталіне ! Ми не бажаєм війни,
Битися ж завжди готові....

(це зветься " миролюбність ")

Далі читаємо в цьому панегирику про " Либого Трибуна"-
Сталіна, що має вести до " світової революції ":

" Очі твої возвиличує клас,
Серцем твій провід вітає:
Сто шістьдесят мільонів у нас,
Сорок і пять у Китаї.
Це материк комунізму цілий
Сталіну мовить одверто:
-Завтра поклич, запали і звели -
Візьмемо боем планету."

Дальший образ " світової революції " уявляється Масенко-
ось як :

" Лядство у полумі наших знамен
Встане небаченим цвітом
Завтра тисяча триста імен
Ввійдуть в президів світу "

(1300 козуністів брало участь у ХУІІ З'їзді).

Таки мають наші самоотвержені малороси хист до курення ладаном перед сильними світа. Мимоволі звертається думка до попередників п. Масенка, що показали свій гнучкий хребет після нещасливої для України Полтавської битви 1709 року. Вік 18-й і вік 20-й, а яка подібність у поведінці тодішніх українських воєначальників царя Петра та теперішніх україно-советських віроломів на честь Лєніна-Сталіна в Москві. Учений малорос Феодилант Лопатинський, архимандрит і ректор Московської духовної академії склав після Полтавського бою " благодарственное всеобщее пѣніе ". Це " пѣніе " цензурував сам цар Петро I і поробив цікаві примітки до молебна. Напр., з приводу слів у молебні Лопатинського - " давшему нам побѣду Господем нашим Іисусе Христом и исходящим от Отца всесвятим Духом ", цар зазначив: "Кажетца многогато, аднако на проізвоу"... Навіть цареві занудило від надмірності малоросійського слов....

В тім же таки молебні Лопатинський написав речення зовсім в дусі сучасної московської " світової революції":

" Прийдѣте вси окрестніи народи и видѣте дѣла божія, яке сотвори Бог во днех и в странах наших, покориw нашедшія на ны и дадите с нами славу его, хваляще и превозносяще его во вѣки ". Цар справив слово " окрестніи " на " російстіи " і додав: " Неприлично це слово, щоб усі народи за єдину нашу користь дякували "... +)

Сталіни й Постішеви та їхні малоросійські славословці не мають чуття міри, що мав цар Петро. Звичайно, ми ж живемо в 20-м віці, в столітті поступу, то воно й не дивно....

За свій молебен Лопатинський дістає підвишку платні з 200 на 300 рублів. Цікаво, яку "зарплату" дістають теперішні малоросійські панегиристи Сталіна за своє старання ?

+) П. Пекарскій . Описаніє Славяно-русских книг и типографій. с. 201.

Нові завдання україно-советської літератури.

Література й наука під комуністичною диктатурою мають служити по л і т и ц і цієї влади. Це явище спільне комуністам і фашистам, бо також у Німеччині та в Італії дозволено тільки такі погляди, що слухать або не суперечать ідеології диктаторської влади. Напрям і завдання літератури на Великій Україні дає центральний комітет комуністичної партії в Москві, а Ц.К.П.(б) У. подає ті резолюції "українізованих" мов до відома громадян УССР. Раніше то була боротьба з "глитями" щоденного тем українсько-советського письменства. Тепер головну увагу цього письменства звернено на закордонну політику. Раніше інколи можна було в українсько-советських письменників прочитати про "вільну Україну" та "національне самоозначення" хочби для закордонної пропаганди, але тепер це вже стало "контрреволюцією". "Український шовінізм - головна небезпека на данім етапі", - це гасло, кинуте з Москви, примусило українсько-советську літературу виступити кінно, льдно і збройно проти цього "ворога".

В ч. IV. "Червоного Шляху" зміщена стаття одного з менторів українсько-советської літератури І. Кулика. Кулик пише:

"На Україну скеровувуться удари ворогів з метов завдати удару всьому Союзові, порушити його єдність. Тим з більшою впевненістю намагаємося цв єдність зміцнювати ми, комуністи, радянські письменники України. (с. 158).

До "єри Леніна-Сталіна" українська література була назагал висловом думок і почувань поневоленого народу. Тепер українське письменство під советами мусить бути, за Франковими словами, як той

"Пес, що на лапки стає
і цілує ту руку, яка його бє".

Не всі українсько-советські письменники могли піти за новими директивами Москви. Декому було легше вмерти, ніж жити і виконувати нові накази Сталіна-Постішева (Хвильовий). Тих, що zostалися живі, Кулик виключає з української літератури. Так, про відомого гумористичного письменника Остапа Вишню Кулик зазначає, що він - "під маскою невинного гумору" знуздався з Колгоспів і оспівував куркуля". Для Кулика тепер "Вишня, Яловий, Досвітній" - (два останні були ще недавно редакторами "Червоного Шляху" П.Ф.) - та їхні однодумці - бездарности, шпигуни, для яких літера-

тура з маскування основного їхнього заняття - шпигунства та шкідництва ". (с. 160.).

Кулик зазначає, що " постанови 17-го З'їзду партії в письменницьких кругах були вивчені досить уважно ".

Директиви Компартії щодо літератури були вже деяким з україно-советських письменників виконані. Так, Кулик хвалить драму Микитенка " Бастилія божої матері ", що - " викриває продажну тактику української шовіністичної куркульні, яка діє єдиним фронтом з російськими білогвардійцями, показує провідну роль російського пролетаріату на Україні ".

Словом, проза резолюцій комуністичної партії переложена на мову поезії... Чи є ще вище завдання для української літератури ?

І. Кулик задоволено пише, що " найпередовіша в світі література є радянська література ". Словом, " прийдіте всі окрестні народи " і поклоніться....

Навіть Ірчан (Бабик), україно-советський письменник з Галичини, " з плигу збився ", хоч і старався потрапити в тон директив комуністичних з'їздів. Про нього Кулик навчально повідомляє, що Ірчан написав драму проти польського імперіялізму, - " при чому це пояснюється тільки тим, що він перейшов на службу до німецької гітлерівської контррозвідки ". Отже Ірчан, як твердить Кулик, писав проти Польщі не з своєї волі, а за директивами " гітлерівської контррозвідки ".... Але що мусів би робити бідолашний Ірчан тепер, коли між Польщею та Німеччиною настала політична приязнь ? І невже в СРСР можуть писати проти " польського імперіялізму " тільки агенти німецької контррозвідки? Дивна доля україно-советської літератури та її авторів...

" Кулик на болоті " україно-советської літератури веде суд і розправу не тільки над сучасним українським письменником, але звертається й до історії Української літератури:

" Після того як ми викрили шовіністів-літературознавців, нам частенько доводиться визначати, кого ж треба вважати за класика.... Так, класичним письменником уважали бездарного шовініста-кооператора Б. Грінченка, в усіх писаннях якого не знайти ні одного співзвучного з нашою епохою, з нашими цілями, рядки ".

Розуміється, Грінченко не є " співзвучний " з цілями п. п. Постишевих та всяких Кудиків на Україні. Грінченко був профнятий сильним і глибоким недовір'ям не тільки до офіційної царської Росії, але також не в меншій мірі

Я до російського лібералізму і до всякої іншої Росії. З болотяної перспективи Куликів та іншого нечепурного птаства Грінченко - "шовініст", як і Шевченко та Я уся майже "клясична" українська література аж до Тичини. Але дивним дивом, письменник і "критик" Кулик не пізнав у стилі й письменницькій методі Бориса Грінченка того самого утилітаризму, що тепер панує в цілій державі СРСР. Грінченко писав "просвітянські" оповідання, для народу, драми, комедії, ліричні поезії не так з внутрішньої потреби, як для заповнення українського читацького ринку. Це була поезія, що намагалася дати відповідь на всі запити й потреби нашого буденного життя. Грінченко з однаковим запалом працював над "Українським Словником", як і над драмами й оповіданнями, що в них популяризував кооперативні ідеї. Якби Грінченко дожив був до днів революції, то може б він написав у поетичній формі й програму "Товариства Українських Поступовців", до якого сам належав. Але різниця між Грінченком та большевицькими "утилітаристами" велика. Бо Грінченко писав з любови до свого поневоленого народу і сам собі дав директиву працювати для цього народу. Кулики як то Михитенки слухають наказів з Москви. Сьогодні є директива компартії для літератури: "ліквідація куркуля", - і всі пишуть про "куркуля", аж нарешті нудно робиться. Передумає Сталін і завтра звелить писати в обороні "куркуля", негайно сонм советських письменників з неменшим "запалом" кинеться вихвалити ще вчора ганьбленого "глитая".

Несолодко приходиться українському письменству в "братніх обіймах" большевицької Москви. В ч. 5 "Червоного Шляху" читаєте, наприклад, повідомлення, що твори російських письменників - Єлохова і Пушкіна видаються польськов та сербськов мовами. В Петербурзі друкується повне видання творів письменників - Ломоноса, Пушкіна, Веневітінова. Чи ці письменники 18 та початку 19-го віку "співзвучні з цілями" комуністичної партії? І чи шовіністичні вірші Пушкіна "Клеветникам Росії", в яких він оспівував перемогу царського війська над революційним польським повстанням 1830 р., буде советська цензура вичеркувати? Напевне ні! Бо то ж "велика спадщина буржуазної літератури", яку сам Ленін радив пильно студіювати, хоч та література проповідувала часто, як писав Шевченко, "подлуг лєсть русскому оружів". Пушкін, Лермонтов, Тургенєв і інші російські письменники в СРСР - недоторкані, хоч і не були революціонерами. Але революціонера-Шевченка Москва звеліла "вичистити" від тих віршів, що говорять про неволю Ук-

раїни. І не тільки "чистять", але й перекручують слова й цілі речення, щоб не було суперечностей з "наукою Лєніна-Сталіна".

Так то розвивається "найпередовіша в світі література - радянська література" в ССРСР. І особливо, додамо, українська література....

III.

Повість на тему "єдиного фронту" між комуністами та соціалістами.

Це твір латвійського комуніста Л. Лайценса, видрукований у ч. 5 "Червоного Шляху" - "Портфель і зашморг". Як це вже стало звичаєм у комуністів, тільки правовірний комуніст-сталіновець може бути описаний у советській літературі, як людина з додатними рисами або з геройським характером. Всі ж інші "класові вороги" мусять бути обов'язково злодіями, ідіотами, виродками. Словом, Москва в цьому "стилі" продовжує традиції суздальських богомазів. Тому, напр., п. Кулик невдоволений на те, що й такий "благонадійний" комуніст, як Микитенко, в своїй драмі "Басталія божої матері" забагато дозволяє розмовляти ворогам советської влади і замало наділяє їх огидними рисами вдачі. Про цей "стиль", що ділить світ на "чорне й біле", колись розумно написав Пушкін: "Якщо злочинець каже - "дайте мені напитися" - так, як злочинець, то це чудне".

У повісті Лайценса описана організація соціально-демократичної партії в столиці Латвії - Ризі. Розуміється, соціалісти мусять виглядати, як справжні "соціально-фашисти". Лайценс описує "бенкет" латвійських соціально-демократів у Сигулдському палаці коли Риги:

"З темного лімузіну вийшов керівний товариш соціально-демократичної партії Август Брудер, що працював у галузі професійного руху з своєю дружиною Розалією Звайгзне, директор ризького міського кредитового банку Криш Паушкис, тах соціально-демократ, а елегантно одягнений дамов".

Отже, бачимо, соціально-демократи їздять не звичайними автами, а обов'язково "лімузінами". На те вони й "соціально-фашисти"...

На бенкеті: "В кутку за дверима примостився чоловічий вокальний секстет, і через кожних 5 хвилин звідти долітала пісня типу - "Держіться міцніше дорогої батьківщини". Словом, "соціально-патріоти" на всь губу оті латвійські соціально-демократи!

Але це це не все. Вони, оті осоружні "соціалъ-фашисти" це й страшні херуни, аж огидно про це писати Лайценсові :

" Коли на мить наставала тиша, було чути, як плям-кає багато ротів і ляди, хувчи, глибоко зводять дух ".
Ось так "соціалъне замовлення" і належне його викона-
ння !

Але латвійські соціалъ-демократи п'ють і їдять не тільки в свято, а також в інші дні, навіть у будень. В редакції соціалъ-демогратичного часопису пише Лайценс, "частенько, особливо в дні виплати приносили "бастіанку", себто найкраю горілку і тут таки випивали, заїдавчи ковбасов і (страшна річ !) білим хлібом "

Само собов, соціалъ-демократичні провідники в Латвії, за Лайценсом, розпустники і шахраї, через них кінчать самогубством молоді дівчата. Сам герой повістки, молодий поект Вонкс, після близького знайомства з соціалъ-демократами заповділь собі смерть...

" Кажетца многогато ", - сказав би цар Петро, коли б міг прочитати таке в свій час. Але холудки новітніх диктаторів і таке перетравляють.

Не так давно п. Донцов у своєму "Вістнику" чисто в стилі "соціалъного замовлення" писав про "череванів з 2-го Інтернаціоналу" та про "мільйонову масу буржуїв без штанів, висискуваних соціалістами" (ч. X. 1933 р.).

Як бачимо - les extremes se touchent (крайности сходяться). Комуніст і фашист малюють соціалістів, як тих, що навіть воду п'ють з виразом "злочинців".

Бідна література, убога публіцистика, що оперує такими дешевими ефектами !

П. Ф.

V y d a v a t e l : A. Kozlovsky, Poděbrady, Zamek.

Tisk - J. Rašek - Poděbrady